



Vol.17, No. 40, summer 2022,
Quarterly
ISSN: 1735-4536
Islamicedu@irhu.ac.ir

Explaining the Features of Values Education Curriculum

Fateme Gholamzade (Corresponding Author, Birjand Faculty of Behavioral Sciences,
fateme.gholamzade@birjand.ac.ir)

Mohammad Akbaryborng (Birjand Faculty of Behavioral Sciences, akbaryborng2003@birjand.ac.ir)

Mohsen Ayati (Birjand Faculty of Behavioral Sciences, mayati@birjand.ac.ir)

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2021/7/15

Accepted: 2022/3/6

Key Words:

values education,
curriculum,
systematic review

ABSTRACT

The purpose of this article is to examine the features of values education curriculum. The approach of the qualitative article and its method is systematic review based on the model of Wright et al. (2007). The research community consists of 87 articles on the features of the value education curriculum that have been presented in prestigious scientific journals between 2000 and 2020. The research sample consists of 31 articles that were purposefully collected and selected based on thematic monitoring of data. The data of the article are collected from the qualitative analysis of the studied documents. Based on data analysis, the characteristics of the values education curriculum in two dimensions: why values education curriculum in the form of individual needs and needs and social needs and dimensions and how the values education curriculum in the form of objectives such as goals: final, general And partial; Content: principles, how to organize, organizing pattern and concepts; Teaching-learning strategies: direct, semi-direct and indirect; Learning materials and resources: written and non-written resources; Manpower: The role of the teacher and the teacher's competencies; Grouping: Collaborative group; Learning experiences: individual and group experiences; Location: main and secondary; Time: formal and informal and evaluation: oral and practical.

تبیین ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها

فاطمه غلامزاده (نویسنده مسئول، دانشکده علوم رفتاری بیرجند؛ fateme.gholamzade@birjand.ac.ir)

محمد اکبری بورنگ (دانشکده علوم رفتاری بیرجند؛ akbaryborng2003@birjand.ac.ir)

محسن آیتی (دانشکده علوم رفتاری بیرجند؛ mayati@birjand.ac.ir)

اطلاعات مقاله

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۴/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۵

واژگان کلیدی:

آموزش ارزش‌ها،

برنامه درسی،

مرور سیستماتیک

هدف مقاله حاضر بررسی ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها است. رویکرد مقاله کیفی و روش آن مرور سیستماتیک براساس مدل راییت و همکاران (۲۰۰۷) است. جامعه پژوهش متشکل از ۸۷ مقاله درباره ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌هاست که بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ میلادی در مجلات علمی معتبر ارائه شده‌اند. نمونه پژوهش شامل ۳۱ مقاله است که به صورت هدفمند جمع‌آوری و براساس پایش موضوعی داده‌ها انتخاب شدند. داده‌های مقاله از تحلیل کیفی اسناد مورد مطالعه گردآوری شده‌اند. براساس تجزیه و تحلیل داده‌ها، ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها در دو بعد چرایی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها در قالب ضرورت‌ها و نیازهای فردی و ضرورت‌ها و نیازهای اجتماعی و بعد چگونگی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها در قالب مقولاتی مانند اهداف: غایی، کلی و جزئی؛ محتوا: اصول، چگونگی سازماندهی، الگوی سازماندهی و مفاهیم؛ راهبردهای یاددهی-یادگیری: مستقیم، نیمه‌مستقیم و غیرمستقیم؛ مواد و منابع یادگیری: منابع مکتوب و منابع غیرمکتوب؛ نیروی انسانی: نقش معلم و صلاحیت‌های معلم؛ گروه‌بندی: گروه همیاری؛ تجارب یادگیری: تجارب فردی و تجارب گروهی؛ مکان: اصلی و فرعی؛ زمان: رسمی و غیررسمی و ارزشیابی: شفاهی و عملی استخراج گردید.

بیان مسئله

یکی از مباحث بسیار مهم در طول تاریخ مقوله ارزش‌ها است. توجه به شناسایی ارزش‌ها و آموزش ارزش‌ها^۱ از اهداف اساسی نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود. از منظر قرآن کریم «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (اسراء، ۷۰) انسان موجودی ارزشمند و با کرامت است که با استفاده از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های وجودی و هدایت الهی سیر تکاملی خود را طی می‌کند و متخلق به ارزش‌های الهی می‌شود تا به غایت خلقت که رسیدن به قرب الهی است دست یابد. براساس آیات قرآن کریم (آل عمران، ۱۶۴؛ جمعه، ۲) و روایات پیامبر ﷺ و ائمه علیهم‌السلام، آموزش ارزش‌ها بزرگ‌ترین هدف پیامبران، از جمله حضرت محمد ﷺ بوده است. پیامبر اکرم در حدیث «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ»^۲ «به راستی که من برای به کمال رساندن مکارم اخلاق مبعوث شده‌ام» هدف از رسالت خود را آموزش مکارم اخلاقی و ارزش‌های والای انسانی بیان نموده است. پیامبران ابتدا گرایش‌های فطری و حقیقت‌جویی را در انسان‌ها بیدار و سپس با دادن شناخت و معرفت به انسان‌ها زمینه عمل آگاهانه را فراهم می‌کردند. فیلسوفان نیز نگاه خاصی به ارزش‌ها داشته‌اند از جمله فارابی (ایمانی و بابایی، ۱۳۸۷) و علامه طباطبایی (حسنی، ۱۳۸۳)، شناخت و ایمان به خداوند و دستیابی به سعادت و کمال را هدف اصلی آموزش ارزش‌ها دانسته‌اند. از دیدگاه شهید مطهری هر جامعه‌ای به ارزش‌ها نیازمند است و ارزش‌ها لازمه حرکت جامعه است. انسانیت هر فردی به ارزش‌های او بستگی دارد و هر قدر که به ارزش‌ها پایبندتر باشد انسانیتش تکامل پیدا می‌کند (مطهری، ۱۳۸۲). افلاطون، عدالت را ارزش ذاتی معرفی می‌کند (زایمرمن، ۲۰۱۰^۳). ارسطو نیز در جهت بنیان آموزش ارزش‌ها تلاش بسیاری کرد و به توصیف بهترین مردم و امور ارزشمند پرداخت (نادینگر، ۱۳۹۰). از آموزش ارزش‌ها تعاریف بسیاری شده است (رایان، ۲۰۰۲^۴). برخی آموزش ارزش‌ها را به انواع فعالیت‌هایی که در مدارس انجام می‌شود تا دانش‌آموزان ارزش‌ها و ارزش‌های اخلاقی را بیاموزند و یا آنها را توسعه دهند اشاره می‌کنند (تیلور، ۱۹۹۴^۵؛ دمیرل، ۲۰۰۹^۶؛ لووات، ۲۰۱۱؛ ترنبرگ و آگوز،

۲۰۱۳). برخی آموزش ارزش‌ها را به‌عنوان جنبه‌ای از فعالیت‌های آموزشی تعریف می‌کنند که در آن ارزش‌های اخلاقی، هنجارها، اختیارات و مهارت‌های مبتنی بر ارزش توسط دانش‌آموزان آموخته می‌شود (هیدن، ۲۰۰۴^۷؛ جونز، ۲۰۰۹^۸). هالستید و پیک،^۹ (۲۰۰۶) معتقدند آموزش ارزش‌ها دو هدف آموزشی منسجم و یکپارچه دارد که عبارت‌اند از الف: توسعه اخلاقی دانش‌آموزان ب: اجتماعی کردن دانش‌آموزان به شهروندانی آگاه، متعهد، فعال و مسئول. هدف اول معمولاً تحت حوزه آموزش اخلاقی قرار می‌گیرد که آن را با فلسفه اخلاق (به‌ویژه اخلاق هنجاری) و زمینه روان‌شناختی توسعه اخلاقی مرتبط می‌کند. هدف بعدی معمولاً تحت حوزه آموزش شهروندی قرار می‌گیرد و با سیاست مرتبط است. آموزش ارزش‌ها به‌عنوان یک مفهوم جامع، شامل آموزش اخلاقی، پرورش شخصیت، آموزش مدنی و آموزش شهروندی است (برکوویتز، ۲۰۱۱^{۱۰}). در نهایت تیلور (۲۰۰۰، ص ۱۵۳) دامنه نسبتاً گسترده‌ای را برای اصطلاح آموزش ارزش‌ها پیشنهاد کرده است که تنها بر آموزش اخلاقی یا آموزش شخصیت متمرکز نیست، بلکه شامل آموزش معنوی، اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی، آموزش شخصی؛ مطالعات دینی و اعتقادی؛ آموزش چند فرهنگی، ضد نژادپرستی، محیط‌زیست و بهداشت؛ فعالیت‌های فوق برنامه و پیوندهای گسترده‌تر جامعه، زندگی و مدرسه به‌عنوان جامعه یادگیرنده می‌شود.

پژوهش‌ها نشان می‌دهد علی‌رغم اینکه آموزش ارزش‌ها به‌صورت رسمی و غیررسمی انجام می‌گیرد، رویدادهای غیراخلاقی و آسیب‌های اجتماعی از جمله بزهکاری، خودکشی، فساد، ناهنجاری‌های جنسی در سال‌های اخیر گسترش پیدا کرده است که نیاز به آموزش ارزش‌ها را به‌صورت جدی و برنامه‌ریزی شده می‌طلبد. بسیاری از دانش‌آموزان با مشکلاتی از جمله افسردگی (جان‌بزرگی، مستخدمین حسینی، ۱۳۸۴)، ناامیدی و بدبینی به آینده (سعیدی رضوانی، ۱۳۸۶)، پرخاشگری و زورگویی (باقری، ۱۳۹۵؛ محمدی و امیری، ۱۳۹۵)، خشونت (یاری‌قلی و همکاران، ۱۳۹۶)،

6. Thornberg & Oguz.

7. Haydon.

8. Jones.

9. Halstead & Pike.

10. Berkowitz.

1. Values education.

2. Zimmerman.

3. Ryan.

4. Taylor.

5. Demirel.

گام اول: تنظیم سؤال پژوهش

سؤال مورد مطالعه و مؤلفه‌های آن در جدول شماره ۱ آمده است.

هنجارشکنی (نبوی و همکاران، ۱۳۹۶) روبه‌رو هستند. به گفته آمار و تحقیقات و مسئولین، هنجارشکنی در میان دانش‌آموزان مدارس از معضلات اساسی نظام آموزشی ما محسوب می‌شود که خود این مسئله پیامدهای ناگواری دارد. وجود دانش‌آموزان نابهنجار در مدارس و عدم امکان کنترل آنها موجب می‌شود نابهنجاری همانند یک بیماری مسری به دیگر دانش‌آموزان نیز سرایت کند. (اسفندیاری، ۱۳۸۵؛ شاطریان، اسمی و نوریان، ۱۳۹۲). متخصصان تعلیم و تربیت تنها راه نجات از این بحران‌ها را روی آوردن به ارزش‌ها می‌دانند و آموزش و پرورش باید به دنبال راه‌حلی برای آموزش اثربخش ارزش‌ها باشد (پری و تود،^۱ ۲۰۰۹). بنابراین حاکمیت و نهادینه کردن ارزش‌ها در درون و بین افراد، از مؤلفه‌های اصلی ثبات و سربلندی یک جامعه است و استحکام هر جامعه وابسته به نظام ارزشی حاکم بر آن است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۱).

به‌طور کلی در پژوهش‌های صورت گرفته کدها و مقوله‌های متعدد و پراکنده‌ای در زمینه برنامه‌درسی ارزش‌ها بیان شده‌است. از سویی با توجه به جست‌وجوی صورت‌گرفته در داخل و خارج کشور، پژوهشی جهت یکپارچه‌سازی مؤلفه‌های برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها صورت‌نگرفته است. لذا در این پژوهش به دنبال شناسایی مؤلفه‌های برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها و ارائه آن به صورت ساختاریافته و نظام‌مند هستیم. بدین ترتیب پرسش تحقیق حاضر به این شرح قابل تدوین است: ویژگی‌های برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها چیست؟

روش

روش مقاله حاضر مروریست‌ماتیک است که برای تجزیه و تحلیل مطالعات مربوط به برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها استفاده شده‌است. مروریست‌ماتیک روشی برای شناسایی، ارزشیابی و تجزیه و تحلیل کارهای صورت گرفته توسط محققان است (اوکولی و چبرام،^۲ ۲۰۱۰). جهت انجام پژوهش از الگوی هفت مرحله‌ای رایت، روکویانا و پیکرینگ (۲۰۰۷) استفاده گردید.

1. Perry & Tod.
2. Okoli & Schabram.

جدول ۱. سؤالات پژوهش و مؤلفه‌ها

سؤال مورد مطالعه	ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها چیست؟
جامعه مورد مطالعه	در این پژوهش چندین پایگاه داده و موتور جستجوی مختلف مورد بررسی قرار گرفت.
چه یافته‌ها و نتایجی	پژوهش‌هایی مورد بررسی قرار می‌گیرند که نتایج آنها مرتبط با برنامه درسی ارزش‌ها باشند.
محدودیت زمانی	مطالعات مورد بررسی در این پژوهش از سال ۲۰۰۰ به بعد می‌باشند.
روش گردآوری مطالعات	در این پژوهش روش مرور سیستماتیک مورد استفاده قرار گرفت. با در نظر گرفتن معیارهایی مقالات مناسب وارد فرایند مطالعه شد و مطالعات نامناسب از فرایند مطالعه خارج شد.

ProQuest Springlink Taylor & Francis, Google, Scholar Eric شناسایی شدند. واژه‌های کلیدی جستجو شده در این پژوهش در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. واژگان کلیدی مورد جستجو

فارسی	انگلیسی
آموزش ارزش‌ها	Values Education
برنامه درسی آموزش ارزش‌ها	Values education of curriculum
آموزش ارزش‌ها در مدارس	Values education in schools

گام چهارم: استخراج پژوهش‌ها و منابع داده

برای انتخاب منابع مناسب کلیدواژه‌های مدنظر در هر یک از پایگاه‌ها مورد جست‌وجو قرار گرفت. کل مقالات به دست آمده با در نظر گرفتن معیارهای ورود (مطالعه فارسی و انگلیسی) ۸۷ مقاله بود که پس از بررسی تمامی آنها و در نظر گرفتن معیارهای خروجی از منظر معیار محتوا و اعتبار نهایتاً ۳۱ مقاله (۱۶ مقاله خارجی و ۱۵ مقاله داخلی) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. در جدول شماره ۳ پژوهش‌های مورد استفاده آمده است.

گام دوم: تعیین پروتکل یا قرارداد انجام کار

الف) معیارهای ورود

۱. مقالات منتشر شده در زمینه برنامه درسی ارزش‌ها؛
۲. پژوهش‌هایی که اطلاعات کافی را در ارتباط با اهداف پژوهش، گزارش کرده بودند؛
۳. تحقیقاتی که بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی و به صورت مقاله کامل چاپ شده بودند.

ب) معیارهای خروج

۱. پژوهش‌هایی که اطلاعات کافی در زمینه اهداف این تحقیق گزارش ندهد بودند؛
۲. پژوهش‌هایی که فاقد کیفیت لازم علمی و در مجلات و کنفرانس‌های بی اعتبار انتشار یافته بودند؛
۳. مقالاتی که در بازه زمانی پژوهش از سال ۲۰۰۰ میلادی به قبل چاپ شده بودند.

گام سوم: جستجوی متون

این مرحله به جستجوی منابع مربوط با نیاز اصلی پژوهش اختصاص دارد (پراشر،^۱ ۲۰۱۵). از این رو ابتدا کلیه مقالات علمی معتبر از طریق جستجوی کلیدواژه‌های پژوهش از پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی از جمله، مرکز پایگاه اطلاعات علمی، پرتال جامع علوم انسانی، بانک اطلاعات نشریات و مجلات ایرانی، پایگاه مجلات تخصصی نور و پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، جویشگر فارسی علم نت و همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی در خارج از جمله؛ Google, Scopus, Scientific Information Database, Science Direct,

1. Prashar.

جدول ۳. پژوهش‌ها و منابع مورد استفاده در این پژوهش

ردیف	نویسنده	سال	روش
۱	خسروی و باقری	۱۳۸۷	توصیفی تحلیلی
۲	حکیم‌زاده و موسوی	۱۳۸۷	زمینه‌یابی توصیفی - تحلیل محتوا
۳	نصیری و همکاران	۱۳۹۰	توصیفی پیمایشی
۴	علوی و حاج غلامرضایی	۱۳۹۱	توصیفی تحلیلی
۵	روحانی دهکردی و باقری قلعه‌سلیمی	۱۳۹۱	تحلیلی و بررسی اسنادی
۶	حاج غلامرضایی	۱۳۹۱	توصیفی تحلیلی
۷	فلاح رفیع	۱۳۹۱	تحلیلی منطقی
۸	نوظهوری بهرآباد و رسولی	۱۳۹۱	زمینه‌یابی توصیفی - تحلیل محتوا
۹	زارعی سمنگان و همکاران	۱۳۹۱	بررسی اسنادی
۱۰	مهر محمدی	۱۳۹۱	سنتزپژوهی
۱۱	موسوی و نیلی	۱۳۹۳	توصیفی تحلیلی
۱۲	امیری پدنی و حسینخانی	۱۳۹۴	تحلیل کیفی
۱۳	فتوحی و موسوی‌نسب	۱۳۹۴	توصیفی تحلیلی
۱۴	حاج غلامرضایی و علوی	۱۳۹۶	توصیفی تحلیلی
۱۵	ابوالحسنی	۱۳۹۶	خبرگی و نقادی
۱۶	Veugelers	۲۰۰۰	توصیفی تحلیلی
۱۷	Silcock & Duncan	۲۰۰۱	توصیفی تحلیلی
۱۸	Parrilla	۲۰۰۱	توصیفی تحلیلی
۱۹	Nesbitt & Henderson	۲۰۰۳	توصیفی تحلیلی
۲۰	Haydon	۲۰۰۴	توصیفی تحلیلی
۲۱	Ho	۲۰۰۶	پدیدارشناسی
۲۲	Lovat & Clement	۲۰۰۸	توصیفی تحلیلی
۲۳	Lovat	۲۰۱۰	توصیفی تحلیلی
۲۴	Lovat, & Clement, & Kerry Dally, & Toomey	۲۰۱۰	توصیفی تحلیلی
۲۵	Keddie	۲۰۱۱	توصیفی تحلیلی
۲۶	Etherington	۲۰۱۳	توصیفی تحلیلی
۲۷	Kat Im §	۲۰۱۷	پدیدارشناسی
۲۸	Lovat	۲۰۱۷	توصیفی تحلیلی
۲۹	Lavere, & Tammik	۲۰۱۷	پدیدارشناسی
۳۰	Ulavere & Veisson	۲۰۱۷	توصیفی تحلیلی
۳۱	Robson	۲۰۱۹	توصیفی تجربی

جدول ۴. نمونه‌ای از چک لیست ارزیابی مطالعه

ردیف	معیار	مطالعه ۱	مطالعه ۲	مطالعه ۳
۱	استراتژی نمونه‌گیری	*	*	*
۲	روش گردآوری داده	*	*	*
۳	نحوه تجزیه و تحلیل داده‌ها	*	*	*
۴	تناسب طرح تحقیق با هدف تحقیق	*	*	*
۵	بیان روشن یافته‌ها	*	*	*
۶	توجه مناسب نتیجه تحقیق	*	*	*
۷	تجانس بین پارادیم‌های هدایت‌کننده پروژه تحقیقاتی با روش‌های انتخاب‌شده	*	*	*
۸	درجه کیفیت	بالا	بالا	بالا

گام پنجم ارزیابی کیفیت

هر مطالعه‌ای که صورت می‌پذیرد باید از اعتبار و عینیت قابل قبولی برخوردار باشد. در این مرحله از پژوهش از چک لیستی جهت بالا بردن اعتبار مطالعه استفاده شد. در جدول شماره ۴ نمونه‌ای از چک لیست ارزیابی آورده شده است.

گام ششم و هفتم تحلیل داده‌ها و ارائه نتایج

هم ترکیب شده و کدهای محوری استخراج گردید. در ادامه برای دسته‌بندی کردن کلیه مؤلفه‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها یک مفهوم مشترک از طریق کدگذاری منتخب به دست آمد.

با توجه به یافته‌های حاصل از تحقیقات مرتبط باهدف مقاله، ابتدا کلیه مؤلفه‌ها از طریق فرایند کدگذاری باز استخراج و سپس کدها با

جدول ۶. ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها

کدها	کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری منتخب	
۱۵، ۱۳، ۹، ۸، ۷، ۶، ۵، ۴، ۲، ۱	دستیابی به حیات طیبه / سعادت و سلامت در زندگی دنیایی و اخروی / قرب الهی و تعالی معنوی و روحی انسان	ضرورت‌ها و نیازهای فردی	ضرورت و نیاز برنامه درسی آموزش ارزش‌ها	بعد اول چرایی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها
۲۸، ۱۱	تقویت ایمان و باورهای دینی / آراستن به کمالات اخلاقی و فضایل معنوی			
۱۱، ۶	زمینه‌سازی برای تحقق یک جامعه معنوی / تشکیل جامعه‌ای بر مبنای ارزش‌های الهی	ضرورت‌ها و نیازهای اجتماعی		
۶، ۲	رسیدن به حیات طیبه			
۱۳، ۱۱، ۹، ۶، ۴	دستیابی به سعادت و کمال، قرب الهی	اهداف غایی		
۳۰، ۲۶، ۲۴، ۲۳، ۱۸، ۱۶، ۱۲، ۶، ۳	هدایت و رشد همه‌جانبه فرد در ابعاد جسمی، شناختی، اخلاقی			
۳۰، ۲۵، ۱۵، ۸، ۲	پرورش انسان کامل متصف به صفات و ارزش‌ها			
۱۱، ۶، ۲، ۱	ایجاد نگرش و بینش نسبت به مفاهیم ارزشی در میان آموزش‌گیرندگان	اهداف کلی		
۲۸، ۲۳، ۲۰، ۱۷، ۱۳، ۹، ۴، ۱	پرورش و ثبات شخصیت و دستیابی به شخصیت متعادل			
۲۸، ۲۶، ۱۸، ۱۵	حل مشکلات رفتاری و فردی دانش‌آموزان			
۲۷، ۲۶، ۲۲، ۱۵، ۹، ۳	جلوگیری از کجروی‌ها و ناهنجاری‌های ارزشی و اخلاقی			
۲۸، ۲۴، ۲۳	بهبود کیفیت آموزش و یادگیری / موفقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در تمام جهات		اهداف و مقاصد برنامه درسی آموزش ارزش‌ها	
۲۱، ۴	افزایش مسئولیت اجتماعی و اخلاقی			
۲۸، ۲۴، ۲۳، ۱۸، ۱۷، ۲	تنظیم‌کننده و بهبود ارتباط انسان با خود، خدا، طبیعت و اجتماع			
۲۸، ۲۱، ۱۹، ۱۸	تبدیل به یک شهروند مطمئن، مورد احترام، درک فرهنگ‌های دیگر			
۲۸، ۱۸	مشارکت در جامعه	اهداف جزئی		
۳۰، ۲۹، ۲۸، ۲۴	امنیت و آرامش و تمرکز بیشتر			
۲۶، ۱۹، ۱	بهنیستی، خود راهبری، خود اندیشی، جرئت‌مندی دانش‌آموز			
۱۹، ۱۷، ۱۴، ۲	رشد قدرت انتخاب، تصمیم‌گیری، دستیابی به هویت			
۱۳، ۱۲، ۴، ۲، ۱	افزایش اعتمادبه‌نفس، ابتکار دانش‌آموزان			
۲۳، ۱	رفع رنج‌ها و مشکلات خود و دیگران			
۲۸، ۲۲، ۴، ۱	انگیزه درونی برای اعمال ارزشمند			
۲۹، ۲۱، ۶	توجه به پیشینه تجربی، استعدادها، علایق، تفاوت‌های فردی و فرهنگ دانش‌آموزان		دانش	چگونگی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها
۱۹، ۱۳، ۱۱، ۶، ۵، ۴، ۱	تناسب محتوا با قابلیت‌ها، ظرفیت‌های شناختی و جسمی، توانایی‌ها، مهارت‌ها و گرایش‌ها، سطح استدلال اخلاقی دانش‌آموزان، توجه به سطح معلومات یادگیرنده، سن و قابلیت‌های مربوط به مراحل رشد یادگیرندگان	تناسب محتوا با نیاز و مراحل رشد فراگیران		
۲۷، ۲۶، ۲۳، ۱۸، ۱۱، ۶، ۵، ۲، ۱	موضوع مدار: کسب دانش جهت دستیابی به شغل آینده و فعالیت‌های دیگر بزرگسالی / فراگیر مدار: دستیابی به درک صحیح از هویت خود و کسب معنا در زندگی / مسئله مدار: کاربرد مستقیم جهت غلبه بر مشکلات اجتماعی و سیاسی	سودمندی	اصول انتخاب محتوا	محتوا
۱۸، ۱۶، ۱۱، ۱۰، ۷، ۶، ۴، ۱	موضوع مدار: افزایش و انتقال دانش در زمینه ارزش‌ها به فراگیران فراگیر مدار: کسب تجربیات معنادار در زمینه مفاهیم اساسی ارزش‌ها مسئله مدار: طرح مسائل و مشکلات در زمینه مباحث ارزش‌ها به ویژه ارزش‌های دینی و اخلاقی	اهمیت		
۶	داشتن پشتوانه محکم از نظر اعتبار و سندیت محتوا آموزش ارزش‌ها پرهیز از محتواهای بی‌اعتبار و سلیقه‌ای در آموزش ارزش‌ها	اعتبار		

۶	جلوگیری از کشیده شدن دامنه مباحث به مطالب جانبی با توجه به گستردگی حوزه ارزش‌ها، قابلیت رجوع به مسائل جانبی	انعطاف‌پذیری			
۳۰، ۲۷، ۶، ۴	ارتباط محتوا با ایجاد دانش، نگرش و بینش نسبت به مفاهیم ارزشی	ارتباط با هدف			
۲۸، ۲۴، ۲۲، ۱۳، ۶	افزایش میل به یادگیری و انگیزه درونی و افزایش بازدهی آموزش قدرت جلب توجه و تمرکز حواس و آرامش فراگیران	جذاب بودن			
۲۹، ۱۹، ۱۸، ۱۴، ۱۰، ۶، ۵، ۲، ۱	برانگیختن فعالیت‌های متعدد یادگیری مجاری مختلف ادراک فرد	فرصت دادن به انواع فعالیت‌های یادگیری			
۶	سازماندهی محتوا از کل به جز، از معلوم به حرکت، آسان به پیچیده، ترتیب عملکرد	توالی			
۱۴، ۱۳، ۱۱، ۹، ۶، ۴	مداومت و استمرار در تکرار و تمرین محتواهای ارزشی، تثبیت ارزش‌ها در ضمن فراگیران	مداومت یا استمرار	چگونگی سازمان‌دهی		
۲۵، ۱۹، ۶	وحدت و تأیید برداشت‌های فراگیران در دروس مختلف پیوستگی و ارتباط بین مطالب و تجارب	وحدت و یکپارچگی			
۲۷، ۱۸، ۱۵، ۱۱، ۱۰، ۵، ۴	آموزش تلفیقی با سایر دروس علمی در لابه‌لای دروس گوناگون در تمام موضوعات و دروس	سازماندهی تلفیقی	الگوی سازماندهی		
۲۵، ۱۰، ۶	ارائه ارزش‌ها در قالب تدوین محتوای سایر دروس مانند تاریخ و دینی، مطالعات اجتماعی / آموزش ارزش‌ها، به‌عنوان یک حوزه مستقل	سازماندهی مجزا			
۱۲، ۱۱، ۸، ۷، ۶، ۵، ۳، ۲، ۱، ۲۶، ۲۵، ۲۱، ۱۹، ۱۸، ۱۵، ۱۳، ۳۱، ۲۹، ۲۸، ۲۷	راستگویی و صداقت، غیرت، تواضع و فروتنی، احترام به دیگران، رعایت حرمت و حریم شخصیتی دیگران، حجاب، حیا و عفت و پاک‌دامنی، حسن خلق و اخلاق خوش، تسامح و بخشش، دوری از کبر، غرور، ریا و حسد، امانت‌داری و وفاداری، صله‌رحم، مهربانی با حیوانات، اجتناب از دروغ، غیبت، سخن‌چینی و تهمت، صبر و پایداری و استقامت، مهربانی و محبت، عشق‌ورزی، انصاف و عدالت	ارزش اخلاقی			
۱۳، ۱۲، ۸، ۶، ۳، ۲	اعتقاد به خدای یکتا و صفات او مانند علیم، قادر، دانا، مهربان، بخشنده، ایمان به معاد، عدل، امامت و ولایت، پیامبران و ائمه معصومین، کتاب آسمانی و فرشتگان	ارزش اعتقادی			
۱۲، ۱۱، ۸، ۴، ۲	کار و تلاش، ساده‌زیستی و دوری از تجمل، قناعت و انکای به خود، پرهیز از دنیاپرستی و طمع‌ورزی، حرمت خوردن مال مردم و بیت‌المال، صرفه‌جویی و پس‌انداز، قرض‌الحسنه، کسب روزی حلال، دوری از بهره‌کشی و استثمار، اجتناب از اسراف و تبذیر، انفاق و بخشش در راه خدا حفظ طبیعت و محیط‌زیست، آباد کردن زمین	ارزش اقتصادی			
۱۴، ۱۳، ۱۱، ۸، ۶، ۵، ۴، ۲، ۱، ۳۰، ۲۸، ۲۷، ۲۶، ۱۹، ۱۸، ۱۵	ایثار و فداکاری و شهادت و رشادت و مردانگی، دوری از خشونت و بی‌رحمی و آزار دیگران، همکاری و شرکت در فعالیت‌های داوطلبانه، تبعیت از راه درست، سلام کردن و دادن پاسخ سلام، نظم و انضباط، عمل صالح و خدمت به بندگان خدا، نیکوکاری و خیرخواهی، کمک به نیازمندان و محرومان، رعایت حق همسایگان، شجاعت و قاطعیت، عبادت از بیماران، وقت‌شناسی، حفاظت از اموال عمومی، رسیدگی به یتیمان، هم‌نشینی با نیکان اعتدال در امور، مساوات، برابری و پرهیز از بی‌عدالتی، مشورت، مسئولیت‌پذیری مشارکت اجتماعی، دوری از حسد، حفظ محیط‌زیست جمعی، صلح همکاری و همیاری	ارزش اجتماعی	مفاهیم		
۱۳، ۱۲، ۱۱، ۸، ۶، ۴، ۳، ۲	جهاد در راه خدا، مبارزه با ظلم و ستم و نفی سازش‌کاری، برپایی نماز و نماز جماعت، نظافت، پاکیزگی و طهارت، تقوا و دوری از گناه، شکر گذاری و سپاس از خداوند دعا و مناجات، طلب دانش و علم، زکات و خمس، نیکی به پدر و مادر، امر به معروف و نهی از منکر، روزه، حج، توبی و تبری، تفکر در خلقت، توبه، استغفار، قرانت قرآن	ارزش عبادی			

۱، ۲، ۳، ۴، ۶، ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۵ ۲۵، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱	تحلیل و تبیین ارزش‌ها، توصیه به انجام رفتار ارزشی، تحلیل آیات قرآن، تحلیل تاریخ و عبرت، موعظه و سخنرانی، داستان‌گویی و قصه‌گویی، نصیحت، بیان حکمت و برهان، تزکیه، توضیح و تبیین ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها، سقراطی یا دیالکتیک، تکرار و تمرین، تذکر و یادآوری	مستقیم	
۱، ۳، ۴، ۶، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۹، ۲۱، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۰	بحث و گفت‌وگو، مذاکره، مناظره و مباحثه، معرفت و بصیرت، ابطال و اثبات، شعر و موسیقی، مقایسه میان یک ارزش و ضد ارزش، سؤال و جواب، سؤال آمیخته با قیاس، همدلی، روش هدایت، تعقل، تدبر و تعقل، الزام نفس، استعاره	نیمه مستقیم	انواع روش تدریس
۱، ۳، ۴، ۵، ۷، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۳، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱	الگوپردازی عملی، ضمن کار و فعالیت، رفتار عملی نمایش، ارائه نمونه عینی، عمل و مشارکت، مشاهده، بازی مشاهده و تقابل، مشاهده و تقلید، تمثیل، معرفی و تقابل، ابطال، تخلیه جایگزینی، تحلیل دعا، ایفای نقش، قرار گرفتن در محیط ارزشی، تجربه و آزمایش، اکتشافی، فعالیت‌های عملی و مشارکتی	غیرمستقیم	
۱، ۳، ۴، ۶، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۲۱، ۲۵، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱	برنامه‌های درسی، تاریخ، دینی، مطالعات اجتماعی، قرآن کریم، نهج البلاغه، مفاتیح‌الجنان، نهج الفصاحه، صحیفه سجاده، متون تاریخی و دینی ادبی، افسانه‌ها، داستان‌ها و زندگی امامان، پیامبران، شاعران، مصلحان و مردان بزرگ تاریخ، رمان‌ها و داستان‌های کلاسیک، مطالعه سرگذشت پیشینیان و حکومت‌های گذشته	منابع مکتوب	مواد و منابع یادگیری
۱، ۶، ۷، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۶، ۱۹، ۲۰، ۲۳، ۲۸، ۲۹، ۳۰	برنامه درسی پنهان، نمایش‌نامه‌ها، طبیعت، سیر و سیاحت در طبیعت، تجربه‌های شخصی، تجربه‌های دیگران، خود انسان، اسوه‌های جامعه و تاریخ، رسانه‌های صوتی و تصویری، تصویر متحرک، فیلم‌ها، برنامه‌های صوتی، فعالیت‌های دستی	منابع غیر مکتوب	
۱، ۶، ۱۱، ۲۳، ۲۵، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰	تأکید بر نقش الگویی و محوری معلم، نقش انتقادی، نقش مشاور و هدایتگر و مشوق / تأثیر معلم با شخصیت و روح و روان خود در موقعیت‌های گوناگون درون و برون مدرسه بر فراگیران	نقش معلم	
۱، ۵، ۱۱، ۱۵، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۲۹، ۳۰، ۳۱	جلوگیری معلم از هرگونه جهت‌دهی به صورت حرکات و علائم عاطفی و غیرکلامی و تحمیل نکردن ارزش‌ها، ارتباط مسالمت‌آمیز معلم و فراگیر، توجه معلم به جامعیت وجودی فراگیر، اصل تقدم روح بر جسم، نیازسنجی معنوی و فعال‌سازی این‌گونه نیازها در افراد، تخصص معلم در همه علوم دین‌شناسی، روانشناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه و عرفان، تعهد شغلی و حرفه‌ای معلم، پرهیز از خشونت و جوسازی معلم، موقعیت‌سنجی معلم رعایت آداب آموزشی	صلاحیت‌های معلمان	نیروی انسانی
۵، ۱۰، ۱۸، ۱۹، ۲۹	گروهی، مشارکت دانش‌آموزان به صورت گروهی، براساس تفاوت‌ها و نامتجانس بودن	گروه همیاری	گروه‌بندی
۲، ۵	فعالیت داوطلبانه، شعر، مشارکت دانش‌آموزان به صورت فردی	تجارب فردی	
۱، ۱۸	شرکت در فعالیت‌های اجتماعی، فعالیت‌های متنوع گروهی، فعالیت از طریق بازی، فعالیت در انجمن‌ها، فعالیت‌های علمی، فعالیت‌های کلاسی، فعالیت‌های فوق‌برنامه، فعالیت‌های دستی	تجارب گروهی	تجارب یادگیری
۱، ۶، ۱۰، ۱۴، ۱۸، ۲۵	کلاس درس	مکان اصلی	
۱، ۳، ۶، ۱۳، ۱۴، ۱۸، ۲۱، ۲۹، ۳۱	آموزش در هر مکان و موقعیتی، خارج از کلاس درس، مکان‌ها و مراسمات مذهبی، زیارتگاه‌ها، محدود نبودن به کلاس درس، نمازخانه، میدان ورزشی، اردوهای تفریحی، مراسم صبحگاهی، فعالیت‌های فوق‌برنامه، فعالیت‌های انجمن‌ها،	مکان‌های فرعی	مکان

زمان	رسمی	در ساعت‌های خاص کلاسی، زمان‌های مشخص	۱، ۶، ۱۰، ۱۸، ۲۵، ۳۱
	غیررسمی	در هر لحظه و فرصتی و ساعات تفریح و استراحت	۱، ۱۴، ۲۱
ارزشیابی	شفاهی	پرسیدن سؤال‌های خلاق، پرسش‌نامه، درخواست تکرار آموخته‌ها، تحلیل محتوا، تحلیل فیلم و داستان یا وقایع روزمره، داستان‌های نیمه‌تمام، مصاحبه، نظرخواهی از والدین، آزمون‌های داستانی، پرسش از همسالان و دوستان	۵، ۹، ۲۰، ۲۷
	عملی	قرار گرفتن در میدان عمل، ایجاد موقعیت‌های معماگونه، ارزشیابی بالینی، قرار دادن متربی در موقعیت وسوسه‌انگیز، کنترل نامحسوس متربی، نمایش تصنعی عمل به ضد ارزش، مشاهده طبیعی	۵، ۱۴، ۱۹

همسو با پژوهش احمدزاده (۱۳۸۹)، شاملی و همکاران (۱۳۹۰)، بناهان (۱۳۹۳) و عباسی (۱۳۹۶) است. این ضرورت به این دلیل مورد توجه است که وظیفه آموزش و پرورش آگاه‌سازی و هدایت افراد است تا آنها حضور خداوند را در قلب و درون خود ببینند و در رفتار و کردار خود آشکار سازند (شاملی و همکاران، ۱۳۹۰). از نگاه اجتماعی، چون انسان ذاتاً اجتماعی آفریده شده است و با توجه به بحران‌ها و معضلات در حال حاضر جوامع و افزایش فساد و ناهنجاری‌ها و جنگ و فقر نیاز افراد به تشکیل جامعه‌ای بر مبنای ارزش‌ها و تحقق جامعه معنوی حائز اهمیت است که نتایج پژوهش‌های نبوی و همکاران (۱۳۸۷)، افکاری (۱۳۹۳) و مظاهری و همکاران، (۱۳۹۵) این یافته را تأیید می‌کنند.

بعد دوم چگونگی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها: نتایج این بعد در ده مقوله فرعی شامل اهداف، محتوا، روش تدریس، مواد و منابع یادگیری، نیروی انسانی، گروه‌بندی، تجارب یادگیری، مکان، زمان و ارزشیابی استخراج گردید.

عنصر هدف: اهداف آموزش ارزش‌ها در سه بخش اهداف

غایی و اهداف کلی و اهداف جزئی استخراج شد. منظور از اهداف غایی در آموزش ارزش‌ها دستیابی انسان به کمال نهایی یعنی قرب الهی و هدایت انسان به سوی مقصد نهایی و دستیابی به حیات طیبه است. این یافته همسو با پژوهش‌های مصباح (۱۳۹۱)، شاملی و همکاران (۱۳۹۰)، زارعان و همکاران (۱۳۹۱)، عبدالحسینی و همکاران (۱۳۹۴) است. در مورد اهداف کلی برای برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها، ایجاد نگرش و بینش نسبت به مفاهیم ارزشی در میان آموزش‌گیرندگان، پرورش شخصیت، دستیابی به شخصیت متعادل، حل مشکلات رفتاری و فردی دانش‌آموزان و جلوگیری از کج‌روی‌ها و ناهنجاری‌های

در این مرحله که مرحله آخر از روش هفت مرحله‌ای مرور سیستماتیک رایت و همکاران (۲۰۰۷) بود، نتایج پژوهش با استفاده از روش کدگذاری باز، محوری و منتخب به دست آمد. در مرحله کدگذاری باز، ابتدا به استخراج تعداد زیادی ویژگی و مفهوم استخراج شد و سپس براساس مشابهت‌ها و اشتراکات مفهومی، این مفاهیم و ویژگی‌ها تقلیل یافته و دسته‌بندی شدند و در نهایت مقوله اصلی پژوهش به دست آمد. طبق جدول بالا ویژگی‌های برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها در دو بعد کلی و محوری: بعد اول چرایی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها شامل ضرورت و نیاز به برنامه درسی آموزش ارزش‌ها از منظر فردی و اجتماعی و بعد دوم چگونگی برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها در ده مقوله فرعی اهداف، محتوا، روش تدریس، مواد و منابع یادگیری، نیروی انسانی، گروه‌بندی، تجارب یادگیری، مکان، زمان و ارزشیابی استخراج گردید.

بحث

در این تحقیق ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها با استفاده از روش مرور سیستماتیک به دست آمد.

نتایج این پژوهش در دو بعد چرایی و چگونگی ویژگی‌های برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها استخراج گردید. بعد اول: چرایی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها: چرایی و ضرورت برنامه درسی آموزش ارزش‌ها از منظر فردی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفت. از منظر فردی آموزش ارزش‌ها جهت دستیابی به حیات طیبه، سعادت و سلامت در زندگی دنیایی و اخروی، قرب الهی، تعالی معنوی و روحی انسان، تقویت ایمان و باورهای دینی و آراستن به کمالات اخلاقی و فضایل معنوی مبرم و ضروری است. این یافته

ارزش‌ها، به اینکه تجربیات یادگیری با چه نظم‌ی انتقال داده شود معطوف است. مفاهیم ارزشی می‌توان از کل به جزء، از معلوم به مجهول، آسان به پیچیده و ترتیب عملکرد سازماندهی کرد این امر موجب می‌شود که فهم و دریافت مطالب برای فراگیر تسهیل گردد و از سوی دیگر مشخص می‌کند که چه نوع دانش و اطلاعاتی زمینه را برای مطالب بعدی فراهم می‌کند. کاربرد مفهوم استمرار یا مداومت در آموزش ارزش‌ها به این معناست که برای یادگیری و تثبیت مفاهیم ارزشی در فراگیران باید زمان لازم و فرصت مناسب و کافی از راه تکرار و تمرین و تجربه و آزمایش فراهم شود و منظور از وحدت و یکپارچگی تأیید برداشت‌های فراگیران در دروس مختلف و پیوستگی و ارتباط بین مطالب و تجارب از مفاهیم ارزشی است. نکته‌ای که باید مد نظر داشت وحدت و یکپارچگی در آموزش ارزش‌ها، در درون فرد که از آن به‌عنوان یادگیری ادراکی یاد می‌شود، تعریف می‌شود (فتوحی و اجارگاه، ۱۳۹۲) بدین منظور فرد تلاش می‌کند که به صورت فعال با مفاهیم ارزشی درگیر شود و دانش و تجارب بی‌ارتباط را در درون خود به صورت معنی‌دار سازماندهی کند.

الگوی سازماندهی به دو صورت موضوعات مجزا و تلفیقی استخراج گردید. در سازماندهی به صورت یک موضوع مجزا، برنامه‌های درسی به صورت مجزا، در زمانی مشخص و مستقل از دروس دیگر آموزش داده می‌شود و فداگیر مفاهیم شناختی، مهارتی و نگرشی موضوع را به صورت تخصصی و ویژه یاد می‌گیرد (احمدی، ۱۳۹۶). موضوع آموزش ارزش‌ها چون دانش، مهارت و مفاهیم تخصصی مربوط به خود را دارد به‌عنوان یک موضوع مجزا می‌تواند در برنامه درسی مدارس و زمان مشخص سازماندهی شود. با وجود تأکید بر آموزش ارزش‌ها به منزله یک موضوع مجزا، از سوی دیگر به دلیل ماهیت موضوع ارزش‌ها و خاصیت فرا برنامه‌ای بودن و شمولیت آن می‌توانیم از سازماندهی تلفیقی هم استفاده کرد. این یافته همسو با نتایج شاملی و همکاران (۱۳۹۰)، کارور و همکاران (۱۳۹۳)، افکاری (۱۳۹۳) و عباسی (۱۳۹۶) است. در آموزش ارزش‌ها می‌توان از راه تلفیق با مضامین، مفاهیم و مسائل موجود در جوامع اعم از تحولات فناوری اطلاعات و ارتباطات، مسائل و مشکلات محلی، ملی و جهانی، نیاز و علایق

ارزشی و اخلاقی مورد توجه است. پژوهش‌های هویت (۲۰۰۴)، عباسی (۱۳۹۶) تأییدکننده این یافته است. هویت (۲۰۰۴) هدف از آموزش ارزش‌ها را نهادینه کردن ارزش‌های معین در دانش‌آموزان و رساندن دانش‌آموز به درجه عالی از ارزش‌ها، دستیابی به شخصیت یکپارچه و بهبود مسائل و مشکلات شخصیتی، فرهنگی، اخلاقی، اجتماعی دانش‌آموزان می‌داند. منظور از اهداف جزئی، دستیابی دانش‌آموزان به سطوح اهداف خرد و مشخص کردن انتظارات برای فراگیران است. نتایج این پژوهش با یافته‌های سمعی و همکاران (۱۳۸۴)، خزایی و همکاران (۱۳۸۹)، کوپایی و همکاران (۱۳۸۹)، مقتدری و همکاران (۱۳۹۰)، عیسی‌زادگان (۱۳۹۱)، فخری و همکاران (۱۳۹۱)، عربضی و صلاحیان (۱۳۹۲)، افکاری (۱۳۹۳)، عباسی (۱۳۹۶)، هویت (۲۰۰۴) و ویلمز، لانبرگ و کوئارگن^۱ (۲۰۰۵) و میساگین (۲۰۱۰) همسو است.

عنصر محتوا: محتوا در چهار بخش اصول انتخاب محتوا، چگونگی سازماندهی محتوا، الگوی سازماندهی و مفاهیم محتوایی استخراج شد. یکی از اصول انتخاب محتوا تناسب محتوا با نیاز و مراحل رشد فراگیران است این یافته با نتایج پژوهش‌های شاملی و همکاران (۱۳۹۰) و عباسی (۱۳۹۶) همسو است، یعنی محتوا باید با توجه به سطح رشدی و توانایی فراگیران باشد در غیر این صورت برنامه درسی به سرعت به یک برنامه بی‌خاصیت تبدیل خواهد شد. همچنین محتوا باید سودمند، دارای اهمیت، اعتبار و انعطاف‌پذیری باشد. یکی از اصول مورد توجه تناسب و هماهنگی محتوا با اهداف است. برنامه محتوا باید به لحاظ حدود و ثغور جامع و پوشش دهنده کلیه اهداف جزئی و کلی باشد. آخرین اصل جذاب بودن محتوا و فرصت دادن به فعالیت‌های یادگیری است. فرصت‌های یادگیری شامل فعالیت‌ها، تجربیات، درس‌ها و تعاملات دانش‌آموزان است تا ذهن آنها را برای جستجو و دریافت معانی از محیط اطرافشان فعال‌تر و تحریک نماید (افکاری، ۱۳۹۳).

سه ملاک سازماندهی محتوای آموزش ارزش‌ها، توالی و استمرار یا مداومت، وحدت و یکپارچگی است. توالی در آموزش

1. Willems & Lunenberg & Korthagen.

حواس چندگانه دانش‌آموزان مؤثر است و یادگیری را افزایش می‌دهد.

عنصر نیروی انسانی: نیروی انسانی در دو بعد نقش معلم و صلاحیت‌های معلمان استخراج شد. در رابطه با نقش معلمان، با توجه به رویکرد و گستردگی برنامه‌درسی آموزش ارزش‌ها، نقش نیروی انسانی به‌طور عام و نقش معلم به‌طور خاص مورد تأکید است. پژوهش‌های مختلفی از جمله شاملی و همکاران (۱۳۹۰)، خوشبخت و همکاران (۱۳۹۱)، افکاری (۱۳۹۳)، خالدی (۱۳۹۵)، عباسی (۱۳۹۶)، هیدن^۳ (۲۰۰۴)، شیامن و کلین^۴ (۲۰۰۴)، کمپیل^۵ (۲۰۰۸)، ساهینکیاسی و کلسی^۶ (۲۰۱۳) بر نقش الگودهی معلم و اثرگذاری ارزش‌های معلم بر فراگیران تأکید دارند. ارزش‌ها و رفتار معلم در نوع و روش تدریس، ارتباط او با دانش‌آموزان، نوع محتوای برنامه‌درسی مؤثر است و این نشان‌دهنده جایگاه و مقام شخصیت معلم می‌باشد. معلم خود باید اسوه و نمونه کامل ارزش‌ها باشد و ارزش‌ها را به صورت مشخص در کلام و کردار خود نمایش دهد زیرا پیام عملی معلم از پیام کلامی او نافذتر است (دمیرل و ازمت، ۲۰۱۶^۷). بخش دیگر مربوط به صلاحیت‌های معلمان شامل شناخت‌ها، گرایش‌ها و مهارت‌های آنها است که به پرورش جسمی، عقلی، عاطفی، اجتماعی، معنوی و اخلاقی فراگیران کمک می‌کنند، معلمان باید دانش خود را در مورد تغییرات مداوم در فرایند یادگیری بهبود بخشند.

عنصر گروه‌بندی: در این مقوله استفاده از گروه همیاری به‌منظور تسهیل فرایند یاددهی یادگیری انجام می‌شود. گروه همیاری یکی از مؤثرترین و پایدارترین منابع نقش‌های اخلاقی کودک هستند. کودکان با شرکت در این گروه‌ها از نظر تبادلات ارزشی و مباحث بین‌فردی در غنی‌ترین و عمیق‌ترین شرایط تعاملی قرار می‌گیرند (کریمی، ۱۳۹۰).

عنصر تجارب یادگیری: فعالیت‌های فردی و گروهی هر دو در یادگیری ارزش‌ها سهیم هستند. این یافته با پژوهش وحدانی اسدی

و استعداد فراگیران جنبه کاربردی‌تر و یادگیری معنادارتری به آن داد. مفاهیم محتوایی شامل مفاهیم ارزش اخلاقی، اعتقادی، اجتماعی، عبادی و اقتصادی است که این یافته همسو با پژوهش‌های لطف‌آبادی (۱۳۸۵)، جعفری (۱۳۸۵)، توکلی (۱۳۹۱)، کاویانی (۱۳۹۱)، مظاهری و همکاران (۱۳۹۵)، بهاتیا^۱ و همکاران (۲۰۰۷)، لای^۲ و همکاران (۲۰۱۱) است.

عنصر روش تدریس: راهبردهای یاددهی و یادگیری به سه روش مستقیم و نیمه‌مستقیم و غیرمستقیم تقسیم شد. پژوهش‌های خوشبخت و همکاران (۱۳۹۳)، عباسی (۱۳۹۶) مؤید این یافته است. در روش مستقیم به‌طور صریح و شفاف ارزش‌ها تدریس می‌شود به‌عنوان مثال روش سقراطی یا تبیین و تحلیل ارزش‌ها. در این شیوه محتوای برنامه درسی یا تدریس معلم، به‌طور مستقیم و صریح بر توضیح و تبیین جنبه‌های متفاوتی از یک ارزش مورد نظر است. در شیوه‌های نیمه‌مستقیم، ارزش‌ها با صراحت کمتری بیان می‌شوند و ارزش‌ها در ضمن انجام کار و فعالیت آموزش داده می‌شود مانند روش بحث‌وگفتگو. در این روش، مفاهیم ارزشی به‌عنوان موضوع بحث مطرح می‌شوند اما چون در قالب مباحثه معلم و فراگیر یا فراگیران به صورت متقابل با یکدیگر انجام می‌شود می‌توان آن را روشی نیمه‌مستقیم نامید (حقیقت و مزیدی، ۱۳۸۷). نمونه‌هایی از این شیوه را می‌توان در کارهای کسانی چون کلبگر و بلات (به تبع پیاژه و کلبگر) ملاحظه کرد (هویت، ۲۰۰۴). در روش غیرمستقیم، مفهوم ارزشی نه به‌صورت صریح در قالب تدریس معلم و نه به‌صورت نیمه‌مستقیم در جریان بحث‌وگفتگوی مربوط به ارزشی معین، بلکه به‌صورت غیرمستقیم و بدون آنکه در کانون توجه قرار گیرد، مطرح می‌شود. برای مثال روشی چون الگوپردازی عملی را می‌توان نمونه‌ای از شیوه غیرمستقیم دانست (افکاری، ۱۳۹۳؛ عباسی، ۱۳۹۶).

عنصر مواد و منابع یادگیری: شامل منابع مکتوب و غیرمکتوب است. این یافته همسو با نتایج عبدالحسینی و همکاران (۱۳۹۴)، شاملی و همکاران (۱۳۹۱) است. برای آموزش ارزش‌ها باید از منابع گوناگون استفاده کرد. استفاده از منابع مختلف مکتوب و غیرمکتوب اعم از نوشتاری، فیلم، عکس و داستان در برانگیختن

3. Haydon.

4. Xiaoman & Cilin.

5. Campbell.

6. Şahinkayası & Kelleci.

7. Demirel, M. & Ozmat.

1. Bhatia.

2. Lai.

نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت ارزش‌ها در شکل‌گیری رفتار و شخصیت انسان‌ها و بقا و توسعه جامعه لزوم توجه اساسی به ارزش‌ها و آموزش آن ضروری و مبرم است. برنامه درسی آموزش ارزش‌ها با هدایت معلمان و عملکرد فراگیران منجر به درونی شدن ارزش‌ها و نهادینه شدن آن در دانش‌آموزان می‌شود. بررسی ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها نتایج و نکات مختلفی را آشکار نمود. نکته اول اینکه با کاوش در مقاله‌ها و متن آنها، موضوع ویژگی‌های برنامه درسی آموزش ارزش‌ها، مغفول نبوده است و پژوهش‌های مختلفی در این زمینه انجام شده است. نکته دوم اینکه آموزش ارزش‌ها بیشتر محدود به سطح شناخت و محتوا محصور در حوزه دانشی است. نکته سوم در بعد اهداف، برنامه درسی آموزش ارزش‌ها بیشتر تأکید بر اهداف شناختی و دانشی بوده است. نکته چهارم، جهت‌دستیابی به برنامه درسی آموزش ارزش‌ها باید از همه روش‌های تدریس و ظرفیت‌های مدرسه استفاده شود و از محدود کردن این آموزش به کلاس درس و زمان کلاسی خودداری شود. همچنین باید از پتانسیل همه حلقه‌های یادگیری و تلفیق آن با سایر دروس در سطح خرد و با مدرسه در سطح کلان استفاده گردد. با توجه به یافته‌ها و نتایج پژوهش به طراحان برنامه درسی پیشنهاد می‌شود ضمن ارائه محتوای آموزش ارزش‌ها به صورت تلفیقی، محتوای مناسب با ویژگی‌های فراگیران در نظر گرفته شود و از مواد و منابع مختلف استفاده گردد. از نتایج این پژوهش می‌توان به‌عنوان راهنمای کلی در جریان برنامه‌ریزی درسی و همچنین در تنظیم، تدوین و تهیه برنامه درسی، راهنمای برنامه درسی، راهنمای معلم و کتاب‌های درسی استفاده کرد. همچنین پیشنهاد می‌شود صلاحیت‌ها و توانایی‌های معلمان برای بهبود و افزایش کیفیت آموزش ارزش‌ها بررسی شود.

و همکاران (۱۳۹۵) همخوانی دارد. فعالیت‌های گروهی و بیرون از کلاس به دانش‌آموزان در گفت‌وگوی مطمئن درباره ارزش‌ها، بررسی ارزش‌ها، تحلیل و ترغیب آنها در یادگیری ارزش‌ها کمک می‌کند (هویت، ۲۰۰۴). معلمان با ترغیب دانش‌آموزان در فعالیت‌های فردی و گروهی، از راه احترام افراد به یکدیگر، احساس مسئولیت به‌عنوان عضو ارزشمند گروه به ایجاد یک کلاس با ارزش و در ادامه به جامعه با ارزش کمک می‌کنند (لیکونا^۱، ۱۹۹۳).

عنصر مکان: استفاده از کلاس درس، مکان اصلی است اما از آنجایی که ارزش‌ها از طریق برنامه درسی پنهان نیز منتقل می‌شوند استفاده از هر موقعیت یادگیری اعم از سالن‌های ورزشی، کتابخانه، راهروها و دفتر مدرسه و... به کسب ارزش‌ها کمک خواهد کرد یافته‌های افکاری (۱۳۹۳) مؤید این نتیجه هستند.

عنصر زمان: به دو زمان رسمی یعنی شرکت و حضور دانش‌آموزان در کلاس‌های درسی، ساعت خاص و زمان غیررسمی یعنی در هر زمان، لحظه و فرصتی ارزش‌ها را آموزش داد. این یافته همسو با پژوهش‌های افکاری (۱۳۹۳) است.

عنصر ارزشیابی: در حوزه ارزش‌ها ارزشیابی با سایر موضوعات تفاوت دارد و ارزشیابی باید روشی برای سنجش میزان دستیابی دانش‌آموزان به صورت عینی و واقعی به ارزش‌ها باشد، نه ابزاری جهت ارتقای دانش‌آموزان در مقاطع مختلف (کورن و کوتز^۲، ۲۰۱۴). ارزشیابی به دور روش شفاهی و عملی صورت می‌گیرد که نتایج این پژوهش با یافته عبدالحسینی و همکاران (۱۳۹۴)، افکاری (۱۳۹۳) و عباسی (۱۳۹۶) همسو است. نکته مهم این است که ارزش‌ها را نمی‌توان یکبار ارزشیابی کرد. نمی‌توان با یکبار ارزشیابی فهمید که آیا ارزش‌ها در درون دانش‌آموزان نهادینه شده است، بلکه باید از روش‌ها و ابزارهای مختلف و موقعیت‌های گوناگون به نتیجه رسید.

1. Lickona.

2. Curren & kotzee.

منابع

۱. ابوالحسنی، زهرا (۱۳۹۶)، «ارزشیابی آموزش ارزش‌ها با محوریت اصول ارزش‌شناسی در کتاب درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران: مطالعه موردی»، فصلنامه پژوهش‌های کیفی در برنامه‌درسی، ۲ (۹)، ص ۱۱۰-۱۳۸.
۲. احمدزاده، مصطفی (۱۳۸۹)، «ارزش‌بنیادین در نظام تربیتی قرآن کریم»، پژوهش‌های قرآنی، ۱۶ (۶۱)، ص ۱۱۴-۱۳۷.
۳. احمدی، پروین (۱۳۹۶)، طبقه‌بندی جیکوینز، دانشنامه ایرانی برنامه‌درسی.
۴. اسفندیاری، محمدعلی (۱۳۸۵)، «بررسی تطبیقی انواع هنجارشکنی‌های دانش‌آموزان در مدارس»، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم، تهران.
۵. افکاری، فرشته (۱۳۹۳)، «نقد و بررسی رویکردهای تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی در کتاب‌های درسی بخوانیم، بنویسیم، قرآن، هدیه‌های آسمان، تعلیمات اجتماعی و طراحی الگوی برنامه‌درسی»، رساله برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
۶. امیری پیدنی، خیرالله و هادی حسینخانی (۱۳۹۴)، «الزام نفس به مثابه یک روش تربیتی در تعلیم و تربیت ارزش‌ها»، معرفت، ۲۴ (۲۱۵)، ص ۹۳-۱۰۶.
۷. ایمانی، محسن و اسماعیل بابایی (۱۳۸۷)، «ارزش‌شناسی فارابی و دلالت‌های آن در تربیت اخلاقی (با تأکید بر اهداف، اصول و روش‌ها)»، تربیت اسلامی، ۳ (۷)، ص ۸۱-۱۰۴.
۸. باقری، ایوب (۱۳۹۵)، «بررسی عوامل تأثیرگذار بر پرخاشگری دانش‌آموزان پسر متوسطه دوره دوم با معلمان در شهرستان بستک، به راهنمایی: موسی جاودان، دانشگاه هرمزگان، مقطع کارشناسی ارشد»، علوم تربیتی، تحقیقات آموزشی.
۹. بناهان، مریم (۱۳۹۳)، «تبیین مبانی ارزش‌شناسی سند ملی آموزش و پرورش در رویارویی با بحران اخلاقی»، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۲ (۲۳)، ص ۱۲۷-۱۴۸.
۱۰. توکلی، عبدالله (۱۳۹۱)، «تحلیل جایگاه ارزش‌ها در مدیریت؛ گامی در نظریه‌پردازی مدیریت اسلامی»، روش‌شناسی علوم انسانی، ۱۸ (۷۱)، ص ۹۹-۱۱۸.
۱۱. جان‌بزرگی، مسعود و خیرالنسا مستخدمینی حسینی (۱۳۸۴)، «بررسی شیوع افسردگی در دانش‌آموزان مدارس شهر تهران»، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، ۱۰ (۶)، ص ۳۷۹-۳۸۳.
۱۲. جعفری، مهدی (۱۳۸۵)، «ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها»، فرهنگ اصفهان، (۳۲)، ص ۴۸-۵۵.
۱۳. حاج غلامرضایی، مهناز (۱۳۹۱)، «نکات مرتبط با محتواهای آموزش ارزش‌های دینی و اخلاقی»، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۴ (۲)، ص ۱۶۵-۱۸۸.
۱۴. حاج غلامرضایی، مهناز و حمیدرضا علوی (۱۳۹۶)، «ارزشیابی تربیتی، جایگاه ارزشیابی در آموزش ارزش‌ها»، معرفت، ۲۶ (۲۲۷)، ص ۲۹-۴۱.
۱۵. حسنی، محمد (۱۳۸۳)، «بررسی دیدگاه ارزش‌شناسی علامه طباطبایی و دلالت‌های آن در تربیت اخلاقی»، مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۳۴ (۲)، ص ۱۹۹-۲۴۴.
۱۶. حقیقت، شهربانو و محمد مزیدی (۱۳۸۷)، «بررسی و ارزیابی زمینه فلسفی و روش‌های آموزشی چهار رویکرد تربیت اخلاقی معاصر»، اندیشه دینی، ۸ (۲۶)، ص ۱۰۵-۱۳۴.
۱۷. حکیم‌زاده، رضوان و سیدامین موسوی (۱۳۸۷)، «آموزش ارزش‌ها در محتوای کتاب‌های درسی دینی دوره راهنمایی: بررسی وضعیت موجود و ارائه راهکارهایی برای وضعیت مطلوب»، فصلنامه مطالعات برنامه‌درسی، ۳ (۱۱)، ص ۹۵-۱۱۷.
۱۸. حیدری، محمدحسین؛ زینب اعرابی و راضیه امامیه (۱۳۹۱)، «بررسی تطبیقی ارزش‌ها در اسلام و لیبرالیسم و دلالت‌های تربیت اخلاقی آن در اسلام»، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۴ (۸)، ص ۸۵-۱۰۶.

۱۹. خالدی، محسن (۱۳۹۵)، «بررسی نقش معلم در تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان (مطالعه موردی: دانش‌آموزان متوسطه شهر مریوان)»، کنگره پیشگامان پیشرفت، ص ۶۱۳-۶۲۱.
۲۰. خزایی، حبیب‌الله؛ منصور رضایی، محمدرسول قدمی، مسعود طهماسیان، اعظم قاسمی مبرا، الهام شیری (۱۳۸۹)، «رابطه بین سطوح ارزش‌های مذهبی و میزان اضطراب در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه»، بهبود، ۴ (۱)، ص ۶۶-۷۲.
۲۱. خسروی، زهره و خسرو باقری (۱۳۸۷)، «راهنمای درونی کردن ارزش‌های اخلاقی از طریق برنامه درسی»، مطالعات برنامه درسی، ۲ (۸)، ص ۸۱-۱۰۵.
۲۲. روحانی دهکردی، سولماز و اشرف باقری قلعه سمیعی (۱۳۹۱)، «مدرسه و نقش آن در تعلیم و تربیت ارزش‌ها»، معرفت، ۲۱ (۱۷۹)، ص ۹۵-۱۰۳.
۲۳. زارعان، محمدجواد؛ ابوالفضل ساجدی و حسین خطیبی (۱۳۹۱)، «رویکردهای رایج به تربیت ارزش‌های دینی و مقایسه آنها با رویکرد اسلامی»، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۴ (۲)، ص ۹-۳۱.
۲۴. زارعی سمنگان، رضا؛ سیدرسول حسنی کوهستانی، غلامعلی زارع و محمدرضا قنبری (۱۳۹۱)، «ارزش‌ها و شیوه‌های شکوفاسازی آنها»، معرفت، ۲۱ (۱۷۹)، ص ۳۱-۴۵.
۲۵. سعیدی رضوانی، محمود (۱۳۸۶)، «بررسی وضع مطلوب و موجود تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان و تبیین آن با توجه به عوامل درون‌دادی و فرایندی»، کمیته مؤلفه‌های اصلی آموزش و پرورش، طرح تدوین سند ملی آموزش و پرورش.
۲۶. سمیعی، فاطمه؛ حسین نائلی و حمیدطاهر نشاط‌دوست (۱۳۸۴)، «بررسی رابطه بین نظام ارزش‌ها و خلاقیت در دانشجویان»، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، ۹ (۱۲)، ص ۸۳-۹۸.
۲۷. شاطریان بیدگل، محسن؛ زهرا اسمی جوشقانی و فهیمه نوریان آرانی (۱۳۹۲)، «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان»، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۵ (۳)، ص ۱۲۳-۱۳۵.
۲۸. شاملی، عباسعلی؛ حسن ملکی و حمیدرضا کاظمی (۱۳۹۰)، «برنامه درسی، ابزاری برای نیل به تربیت اخلاقی»، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۲ (۳)، ص ۷۷-۹۸.
۲۹. عباسی، ذکیا (۱۳۹۶)، «طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم براساس تفسیر المیزان»، رساله برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
۳۰. عبدالحسینی، احمد؛ عزت‌الله نادری و مریم سیف نراقی (۱۳۹۴)، «طراحی الگوی برنامه درسی تربیت دینی و اخلاقی برای دانش‌آموزان دوره اول متوسطه براساس رویکرد ترکیبی عقل و ایمان از منظر قرآن کریم»، پژوهش‌های اخلاقی، ۶ (۲)، ص ۱۰۱-۱۱۶.
۳۱. عریضی، حمیدرضا و افشین صلاحیان (۱۳۹۲)، «بررسی رابطه بین نظام ارزشی دانش‌آموزان و ملاک‌های انتخاب رشته داوطلبان ورود به دانشگاه در شهر اصفهان»، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۱۱ (۴۵)، ص ۱۲۵-۱۴۸.
۳۲. علوی، سیدحمیدرضا و مهناز حاج غلامرضایی (۱۳۹۱)، «روش‌شناسی آموزش ارزش‌های اخلاقی و دینی»، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۴ (۲)، ص ۱۰۷-۱۳۲.
۳۳. عیسی‌زادگان، علی (۱۳۹۱)، «نظام ارزش‌ها، شخصیت و تغییر»، معرفت، ۲۱ (۷۹)، ص ۷۹-۹۳.
۳۴. فتحی و اجارگاه، کوروش (۱۳۹۲)، اصول برنامه‌ریزی درسی، تهران: ایران‌زمین.
۳۵. فتوحی، سیدحسن و محمدرضا موسوی‌نسب (۱۳۹۴)، «راهکارهای انتقال ارزش‌های دینی به کودکان دبستانی»، معرفت، ۲۴ (۲۰۹)، ص ۱۰۷-۱۱۶.
۳۶. فخری، زهرا؛ عصمت دانش، شهریار شهیدی، علیرضا سلیمی‌نیا (۱۳۹۱)، «کیفیت نظام ارزشی و باورهای خودکارآمدی در فرزندان دارای پدر جانباز و غیر جانباز»، فصلنامه روانشناسی کاربردی، ۶ (۴)، ص ۲۵-۴۲.
۳۷. فلاح‌رفیع، علی (۱۳۹۱)، «روش‌شناسی الگو در انتقال ارزش‌ها»، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۴ (۲)، ص ۳۳-۵۷.

۳۸. کارور، نجمه؛ فریبا خوشبخت و محمد مزیدی (۱۳۹۳)، «فهم آموزش اخلاق در مدارس ابتدایی شهر شیراز از دیدگاه معلمان پایه اول»، انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، ۴ (۲)، ص ۱۳۱-۱۶۲.
۳۹. کاویانی، محمد (۱۳۹۱)، سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۴۰. کریمی، عبدالعظیم (۱۳۹۰)، مراحل شکل‌گیری اخلاق در کودک با تأکید بر رویکردهای تحولی، تهران: انتشارات تربیت.
۴۱. کوپایی، علی؛ احقر قدسی و فریبا رمضانپور (۱۳۸۹)، «رابطه نظام ارزش‌ها با هویت ملی دانش‌آموزان مطالعه موردی: دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه شهر تهران»، مطالعات ملی، ۱۱ (۴)، ص ۳-۲۵.
۴۲. لطف‌آبادی، حسین (۱۳۸۵)، «آموزش شهروندی ملی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش‌آموزان»، نوآوری‌های آموزشی، ۵ (۱۷)، ص ۴-۳۹.
۴۳. محمدی، زهرا و شعله امیری (۱۳۹۵)، «مقایسه دیدگاه درگیری عاطفی و میزان همدلی در دانش‌آموزان زورگو و قربانی زورگویی»، فصلنامه سلامت روانی کودک، ۳ (۱)، ص ۱۹-۲۷.
۴۴. مصباح، محمدتقی، (۱۳۹۱)، «نگاهی دوباره به قرب الهی»، معرفت، ۲۱ (۱۷۹)، ص ۷-۱۴.
۴۵. مظاهری، حسن؛ نعمت‌الله موسی‌پور، فائزه ناطقی و محمد سیفی (۱۳۹۵)، «بررسی سبک زندگی اسلامی در برنامه درسی دوره ابتدایی از منظر اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش»، نوآوری‌های آموزشی، ۱۵ (۵۹)، ص ۷-۳۶.
۴۶. مقتدری، نازفر؛ ژاله رفاهی و صدرالله خسروی (۱۳۹۰)، «اثربخشی آموزش ارزش‌های زندگی به کودکان پیش‌دبستانی بر سلامت روان و رشد اجتماعی آنان»، روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، ۱ (۳)، ص ۶۵-۸۲.
۴۷. موسوی، ستاره و محمدرضا نیلی (۱۳۹۳)، «تحلیل و بررسی نمود ارزش‌های انسانی و اخلاقی در حوزه برنامه‌ریزی درسی»، مهندسی فرهنگی، ۸ (۷۹)، ص ۱۲۰-۱۴۲.
۴۸. مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۱)، «تبیین و بازشناسی ظرفیت نظریه‌های ناظر به آموزش ارزش‌ها در نظام آموزشی از منظر اثربخشی»، نوآوری‌های آموزشی، ۱۱ (۴۶)، ص ۸۱-۹۷.
۴۹. نبوی، عبدالحسین؛ علی حسین حسین‌زاده و هاجر حسینی (۱۳۸۷)، «بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی و هویت قومی بر اساس امنیت اجتماعی»، دانش انتظامی، ۱ (۳۹)، ص ۹-۳۶.
۵۰. نبوی، عبدالحسین؛ عبدالرضا نواح و افسانه حسینوند (۱۳۹۶)، «بررسی برخی عوامل اجتماعی مؤثر بر هنجارشکنی دانش‌آموزان (مورد مطالعه: دانش‌آموزان پسر و دختر دبیرستانی شهر اهواز)»، توسعه اجتماعی، ۱۱ (۴)، ص ۷-۳۶.
۵۱. نصیری، فخرالسادات؛ شیرین ایزدی مغز، احمد حسین فلاحی و ازدر شمخانی (۱۳۹۰)، «درونی کردن ارزش‌های اسلامی در میان دانش‌آموزان از دیدگاه مربیان تربیتی»، مهندسی فرهنگی، ۶ (۵۷ و ۵۸)، ص ۴۷-۸۵.
۵۲. نوظهوری بهرآبادی، رامین و سمیه رسولی (۱۳۹۱)، «آموزش ارزش‌ها در برنامه درسی دینی دوره پیش‌حرفه‌ای: بررسی وضعیت موجود و ارائه راهکارهایی برای وضعیت مطلوب»، کودکان استثنایی، ۱۲ (۱)، ص ۶۵-۷۳.
۵۳. وحدانی اسدی، محمدرضا؛ داریوش نوروزی، هاشم فردانش، خدیجه علی‌آبادی و خسرو باقوری (۱۳۹۵)، «اعتباریابی الگوی طراحی آموزشی برای آموزش اخلاقی»، روان‌شناسی تربیتی، ۱۲ (۴۰)، ص ۱۹۱-۲۱۱.
۵۴. یاری‌قلی، بهبود؛ محمد حرفتی سبحانی، جواد قصاب‌زاده، فاطمه سیوانی‌زاد، حبیبه رحیمی (۱۳۹۶)، «ادراک معلمان از پیامدهای خشونت و راهکارهای کاهش آن در مدارس: پژوهش پدیدارشناسی»، راهبرد اجتماعی فرهنگ، ۶ (۲۴)، ص ۷۷-۱۰۸.
۵۵. مطهری، مرتضی (۱۳۸۲)، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: صدرا.

56. Berkowitz, M, W, (2011), What Works in Values Education, International Journal of Educational Research, 50, 153-158.

68. Katılmış, A, (2017), Values education as perceived by social studies teachers in objective and practice dimensions, *Educational Sciences: Theory & Practice*, 17, 1231–1254.
69. Keddie, A, (2011), Whole school values and the socially transformative potential of philosophy education, *Pedagogies: An International Journal*, 6,4, 296–311.
70. Lai, L, S, To, W, M, Lung, J, W,Y, Lai, T, M, (2011), The perceived value of higher education: the voice of Chinese students, *High Education*, 63 (2012), 271–287.
71. Lavere, P, Tammik, A, (2017), Value Education in Estonian Preschool Child Care Institutions, *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 19, 1, 129–146.
72. Lickona, T, (1993), The Return of Character Education, *Educational Leadership*, 51(3): 6–11. Retrieved from <http://www.hi-ho.ne.jp/taku77/refer/lickona.htm>.
73. Lovat, T, (2017), Values education as good practice pedagogy, Evidence from Australian empirical research, *Journal of Moral Education*, 46,1, 88–96.
74. Lovat, T, Clement, N, Kerry Dally, K, Toomey, R, (2010), Values education as holistic development for all sectors: researching for effective pedagogy, *Oxford Review of Education*, 36,6, 713–729.
75. Lovat, T, Clement, N, T, (2008), Quality teaching and values education: coalescing for effective learning, *Journal of Moral Education*, 37,1, 1–16.
76. Lovat, T, J, (2010), Synergies and Balance between Values Education and Quality Teaching, *Educational Philosophy and Theory*, 42, 4, 489–500.
77. Lovat, T. (2011), Values education and holistic learning: Updated research perspectives. *International Journal of Educational Research*, 50, 148–152.
78. Missaghian, R, (2010), Teacher Perceptions of Their Role as Moral Educators, Thesis: The Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto.
79. Nesbitt, E., Henderson, A, (2003), Religious
57. Bhatia, M, S, Bhasin, S, K, Upreti, R, Pandit, M, Singh, N, P, (2007), A Study of Personal Values in Adolescents, *Delhi Psychiatry Journal*, 10 (1), 59–61.
58. Campbell, E, (2008), Review of the Literature: the Ethics of Teaching as a Moral Profession, *Curriculum Inquiry*, 38,4, 357–385.
59. Curren, R, kotzee, B, (2014), Can Virtue be measured, *Theory and Research in Education*, 12, 3, 266–282.
60. Demirel, M, (2009), A review of elementary education curricula in Turkey: Values and values education. *World Applied Sciences Journal*, 7, 670–678.
61. Demirel, M, Ozmat, D, (2016), Primary school teachers' perceptions about character education, *Educational Research and Reviews*, 11(17), 1622–1633.
62. Etherington, M, (2013), Values Education: Why the Teaching of Values in Schools is Necessary, But Not Sufficient, *Journal of Research on Christian Education*, 22,2, 189–210.
63. Halstead, J, M, Pike, M, A, (2006), *Citizenship and moral education: Values in action*. New York, NY: Routledge.
64. Haydon, G, (2004), Values education: sustaining the ethical environment, *Journal of Moral Education*, 33, 2, 115–129.
65. Ho, W, Ch, (2006), Challenges to Values Education in Hong Kong School Music Education, *Asia Pacific Journal of Education*, 26,2, 225–241.
66. Huitt, W. (2004). *Values, Educational Psychology Interactive*, Valdosta, GA: Valdosta State University. Retrieved from: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/affect/values.html>.
67. Jones, T, M, (2009), Framing the framework: Discourses in Australia's national values education policy, *Educational Research for Policy and Practice*, 8, 35–57.

- Turkey, *International Journal of Educational Research*, 59, 49–56.
91. Ulavere, P, Veisson, M, (2017), Assessments by principals, teachers & parents on values education in Estonian kindergartens, *Early Years An International Research Journal*, 1–25.
92. Veugelers, W, (2000), Different Ways of Teaching Values, *Educational Review*, 52,1, 37–46.
93. Willemse, M, Lunenberg, M, Korthagen, F, (2005), Values in Education: a Challenge for Teacher Educators, *Teaching and Teacher Education*, 21, 205–217.
94. Wright R, Brand R, Dunn W, Spindler K, (2007), How to write a systematic review, *CLINICAL ORTHOPAEDICS AND RELATED RESEARCH* Number 455, pp. 23–29.
95. Xiaoman, Z, Cilin, L, (2004), Teacher training for moral education in China, *Journal of Moral Education*, 23,4,481–494.
96. Zimmerman, M, J, (2010), Intrinsic vs. Extrinsic Value. Retrieved from: <http://plato.stanford.edu/entries/value-intrinsic-extrinsic>.
- Organisations in the U and Values Education Programmes for Schools. *Journal of Beliefs & Values*, 24(1), 75–88.
80. Okoli, C, Schabram, K, (2010), A guide to conducting a systematic literature review of information systems research. Retrieved October, 2014, from <http://sprouts.aisnet.org/10/26>.
81. Parrilla, A, (2001), Values education: A contribution towards facing behaviour problems in Schools, *Emotional and Behavioural difficulties in mainstream schools*, 91–112.
82. Perry L, G, Tod, C, R, (2009), Christianity and moral identity in higher education. *Pelgrave mecmillan*.
83. Prashar, A, (2015), Assessing the flipped classroom in operations management: A pilot study. *Journal of Education for Business*, 90 (3), 126–38.
84. Robson, J, V, K, (2019), Participatory pedagogy for values education in early childhood education, *European Early Childhood Education Research Journal*, 27,3, 1–12.
85. Ryan, K, (2002), Mining the Values in the Curriculum. *Educational Leadership*, 16–18.
86. Şahinkayası, Y, Kelleci, O, (2013), Elementary School Teachers' Views on Values Education, *Social and Behavioral Sciences*, 93, 116–120.
87. Silcock, P, Duncan, D, (2001), Values Acquisition and Values Education: Some Proposals, *British Journal of Educational Studies*, 49,3, 242–259.
88. Taylor, M, (1994), Overview of values education in 26 European countries, In M, Taylor (Ed.), *Values education in Europe: A comparative overview of a survey of 26 countries in 1993*, Dundee: Scottish Consultative Council on the Curriculum.
89. Taylor, M, (2000), Values education: Issues and challenges in policy and school practice, *Education, Culture and Values*, 2, 151–168.
90. Thornberg, R, Oguz, E, (2013), Teachers' views on values education: A qualitative study in Sweden and